

Angelika Kaczmarczyk

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

NORMY PRAWNE RACHUNKOWOŚCI MAŁYCH I ŚREDNICH PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH A MODELE RACHUNKOWOŚCI

Małe i średnie podmioty gospodarcze stanowią ważną determinantę gospodarki w Polsce, w krajach unijnych i na świecie. Ich rola w rozwoju gospodarczym kraju jest bezsporna: wytwarzają prawie 50% PKB oraz zatrudniają około 70% ogółu pracujących¹. Celem poniższego referatu jest próba udzielenia odpowiedzi na pytanie: jak kraje należące do poszczególnych modeli rachunkowości rozwiązują kwestie związane z tworzeniem norm prawnych rachunkowości dla małych i średnich podmiotów gospodarczych.

Szczególne rozwiązania w zakresie rachunkowości dla małych i średnich podmiotów gospodarczych są konsekwencją rozwoju sprawozdawczości finansowej. Możemy poddać weryfikacji tezę, że specjalne regulacje dla małych i średnich podmiotów gospodarczych powstały najwcześniej w krajach, gdzie podstawą gospodarki był przemysł.

Rozwój sprawozdawczości finansowej jest konsekwencją rewolucji przemysłowej, a rachunkowość uznawano za niezbędną przy organizacji przedsiębiorstwa. W wyniku rozwoju fabryk majątek trwały zaczął stanowić poważną pozycję kosztów produkcji, w związku z tym należało rozwiązać kwestię amortyzacji. Pojawiła się także potrzeba opracowania efektywnego rachunku kosztów celem pozyskania informacji o kosztach produkcji i wartości zapasów. Następnie potrzeba ogromnych nakładów kapitałowych doprowadziła do powstania korporacji, a z czasem do wprowadzenia obowiązkowej rewizji sprawozdań finansowych dla zabezpieczenia interesów kapitałodawców. W krajach natomiast, gdzie podstawą gospodarki było rolnictwo, nie istniała potrzeba rozwoju rachunkowości, a istniejące regulacje po-

¹ Dane GUS ze strony www.parp.gov.pl.

wstawały *ad hoc* i nie mogły spowodować stworzenia jednolitego systemu rachunkowości, zob. (Mikołajczyk 1985, s. 9; Hendrikson, Breda 2002, s. 66). Jako przykład Mikołajczyk podaje Afrykę „francuską” (gdzie podstawą gospodarki był przemysł) i „brytyjską” (podstawą gospodarki było rolnictwo). W Afryce „francuskiej” istnieją specjalne regulacje odnoszące się do rachunkowości małych przedsiębiorstw. W krajach będących dawniej koloniami brytyjskimi legislacje opierają się na brytyjskim kodeksie spółek Companies Act (Mikołajczyk 1985, s. 9).

System brytyjski nakierowany jest przede wszystkim na duże spółki publiczne. Podobnego zdania jest Surdykowska, pisząc, że „z punktu widzenia rachunkowości i sprawozdawczości finansowej rozróżnienie tych dwu rodzajów przedsiębiorstw (publicznych i prywatnych – podkr. AK) jest bardzo ważne, gdyż wiele regulacji prawnych dotyczy przede wszystkim spółek publicznych. Wynika to ze znaczenia, jakie przywiązuje się w Wielkiej Brytanii do sprawozdań finansowych prezentowanych akcjonariuszom w tego typu przedsiębiorstwach” (Surdykowska 1999, s. 192).

System francuski z kolei przewiduje trzy systemy sprawozdawczości finansowej:

- *Système agrege* – uproszczony system wymagający minimum ujawnień w bilansie, rachunku zysków i strat i informacji dodatkowej przy prezentowaniu najbardziej istotnych informacji. Odnosi się on do małych podmiotów gospodarczych.
- *Système de base* – podstawowy model dla tych przedsiębiorstw, które nie spełniają kryteriów poprzedniego systemu, czyli średnich i dużych. Określa on podstawowy zestaw wymagań, których tego rodzaju firmy muszą przestrzegać przy sporządzaniu sprawozdań finansowych.
- *Système developpe* – system, który może zostać wybrany dobrowolnie, wymagający bardziej szczegółowych ujawnień. Zawiera on: modelowy bilans, rachunek zysków i strat, noty uzupełniające, tabelę przedstawiającą szczegółowe informacje na temat wielkości ujętych w rachunku zysków i strat, zestawienie wewnętrzne generowanych przepływów pieniężnych oraz sprawozdanie z przepływów pieniężnych (Surdykowska 1999, s. 229).

Zwrócenie naszej uwagi na te dwa kraje nie jest przypadkowe. Francja i Wielka Brytania funkcjonują w różnych modelach rachunkowości: Francja – w kontynentalnym, Wielka Brytania – w anglosaskim. Te dwa systemy rachunkowości znacznie się różnią. Jarugowa uważa, że „znaczne różnice systemowe w modelach rachunkowości wynikają z odmiennych kultur, obowiązujących struktur własności, organizacji rynków finansowych oraz zróżnicowanego ukształtowania systemu finansowania przedsiębiorstw i systemu podatkowego” (Jarugowa 1988, s. 177).

Rachunkowość krajów Europy kontynentalnej nastawiona jest na stabilny rozwój w długim okresie oraz unikanie zbędnego ryzyka i niepewności (wprowadzenie

wielu rezerw oraz niższa wycena aktywów, co zapewnia zachowanie kapitału i spłatę pożyczek). Stąd kraje stosujące kontynentalny model rachunkowości są określane mianem „podatkowo-kredytowych”, a system rachunkowości „modelem państwowym”. Model anglosaski rachunkowości dominuje w krajach o rozwiniętym rynku kapitałowym i jest zorientowany przede wszystkim na inwestorów, którzy zainteresowani są głównie zyskiem krótkookresowym i jego podziałem. System rachunkowości tych krajów jest oparty na „modelu prywatnym”. Możemy zaryzykować stwierdzenie, że kraje należące do systemu kontynentalnego rachunkowości są bardziej skłonne do tworzenia odrębnych regulacji dla małych i średnich podmiotów gospodarczych. W tabeli 1 zaprezentowano fundamentalne cechy powyższych modeli rachunkowości².

Konkludując, możemy stwierdzić, że kraje stosujące model kontynentalny akceptują różnice w sprawozdawczości dla spółek giełdowych oraz małych i średnich przedsiębiorstw. Model anglosaski rachunkowości natomiast dostosowuje swoje regulacje do potrzeb spółek giełdowych oraz wymaga od mniejszych podmiotów gospodarczych, by przestrzegały tych samych zasad. Potwierdzeniem tego jest konstrukcja systemów rachunkowości i sprawozdawczości finansowej we Francji i Wielkiej Brytanii. Powyższych wniosków nie podważa nawet fakt, że w Wielkiej Brytanii utworzono ostatnio specjalne standardy dla małych i średnich przedsiębiorstw. Nie odchodzą one jednak od koncepcji jednolitego zestawu zasad rachunkowości, lecz zmniejszają tylko zakres ujawnienia informacji przez te podmioty gospodarcze.

Cechy modelu kontynentalnego rachunkowości są zbieżne z cechami jakościowymi małych i średnich podmiotów gospodarczych. Głównymi użytkownikami sprawozdań finansowych mniejszych podmiotów gospodarczych są kredytodawcy i organy skarbowe. Podobnie w modelu kontynentalnym – zasady rachunkowości są podporządkowane ochronie interesów kredytodawców, a na instytucje podatkowe zwraca się dużą uwagę. W kwestii finansowania zewnętrznego również pojawia się analogia. Podstawowymi zewnętrznymi źródłami finansowania dla małych i średnich podmiotów gospodarczych są kredyty bankowe; w modelu kontynentalnym głównymi dostarczycielami kapitału są banki, a nie inwestorzy jak w modelu anglosaskim.

Reasumując, możemy zaryzykować stwierdzenie, że konstruowanie odrębnych przepisów dla małych i średnich podmiotów gospodarczych w poszczególnych krajach jest uwarunkowane w dużej mierze przynależnością danego kraju do konkretnego modelu rachunkowości. Kraje stosujące model kontynentalny rachunkowości są

² Najwcześniejsze porównawcze badania systemów rachunkowości prowadził już od 1911 r. Hatfield, który wyniki swoich badań opublikował ponownie w 1966 roku. Prowadzone przez niego analizy dotyczyły Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych oraz Francji i Niemiec. Na podstawie różnic i podobieństw dokonał podziału systemów rachunkowości państw na dwie grupy: 1) Wielką Brytanię i Stany Zjednoczone, 2) Niemcy i Francję.

bardziej skłonne do tworzenia odrębnych norm rachunkowości dla małych i średnich podmiotów gospodarczych oraz spółek giełdowych. Model anglosaski rachunkowości dostosowuje natomiast swoje regulacje głównie do potrzeb spółek giełdowych, mniejsze podmioty gospodarcze muszą przestrzegać tych samych zasad.

Tabela 1. Fundamentalne cechy modeli rachunkowości: kontynentalnego i anglosaskiego

Wyszczególnienie	Model kontynentalny	Model anglosaski
Rynki kapitałowe	kapitał jest dostarczany głównie przez sektor bankowy	głównym źródłem kapitału są rynki akcji
System prawny	zdominowany przez skodyfikowane prawo, prawo reguluje szczegółowe zasady rachunkowości	zdominowany przez prawo zwyczajowe, reguły rachunkowości ustalane przez ciała należące do sektora prywatnego
System fiskalny	prawo podatkowe i prawo bilansowe są ze sobą ściśle powiązane	prawo podatkowe nie ma wpływu na rozwiązania stosowane w ramach rachunkowości finansowej
Podstawowi użytkownicy sprawozdań finansowych	kredytodawcy, organy podatkowe, inwestorzy	przede wszystkim inwestorzy
Zasady rachunkowości	dominacja zasady ostrożności, wpływ prawa podatkowego na rachunkowość finansową obniża użyteczność sprawozdań finansowych w podejmowaniu decyzji	rzetelne informowanie, zgodne z zasadą „rzetelnego i wiernego obrazu”
Zakres ujawniania informacji	tendencje do zmniejszania zakresu ujawniania	tendencje do zwiększania zakresu ujawnień
Ustalenie wyniku finansowego	„ostrożne” liczenie wyniku – zasada konserwatyzmu – ograniczenia w podziale zysku – tendencja do tworzenia wyższych ukrytych rezerw	liczenie wyniku jest podporządkowane użyteczności decyzyjnej – rzetelne prezentowanie wyniku, „prawidłowy i rzetelny obraz” – dominacja zasady memoriału – nie ma ograniczeń w podziale zysku – tendencja do tworzenia niższych ukrytych rezerw
Przykłady krajów	Belgia, Niemcy, Francja, Włochy, Grecja, Portugalia	Wielka Brytania, Stany Zjednoczone, Kanada, Australia

Źródło: (Surdykowska 1999, s. 68-69).

Na zakończenie należy podkreślić, iż powyższa konkluzja jest uogólnieniem. W dobie globalizacji i harmonizacji rachunkowości poszczególnych krajów coraz trudniej będzie znaleźć państwa spełniające wszystkie cechy modelu kontynentalnego czy anglosaskiego. Sam podział jest umowny i powszechnie akceptowany, ale nie należy zapominać, że w literaturze są proponowane także inne klasyfikacje systemów rachunkowości. Wielu autorów jest zdania, że wyodrębnienie tylko dwóch modeli rachunkowości jest dużym uproszczeniem. Mueller, Gernon oraz Meek wyróżniają aż sześć modeli rachunkowości:

- model brytyjsko-amerykański (określany również jako anglosaski lub północnoamerykańsko-holenderski, stosowany jest przez 44 kraje świata, m.in. Stany Zjednoczone, Kanadę, Wielką Brytanię, Holandię, Meksyk, Indie, Australię),
- model kontynentalny (stosowany przez 30 krajów, w tym Francję, Japonię, Włochy, Hiszpanię, Norwegię, Portugalie),
- model południowoamerykański (stosowany przez 13 krajów, m.in. Brazylię, Chile, Ekwador, Peru, Urugwaj),
- model rachunkowości w gospodarkach mieszanych (w 27 państwach, m.in. w Polsce, Czechach, na Słowacji, w Rumunii, Rosji),
- model rachunkowości w krajach komunistycznych (na Kubie, w Korei Północnej),
- model rachunkowości oparty na międzynarodowych standardach rachunkowości – ten model jest konstrukcją czysto teoretyczną, gdyż nie ma takiego kraju na świecie, który wykorzystywałby wszystkie propozycje Międzynarodowego Komitetu Standardów Rachunkowości i wprowadził je jako krajowe, ogólnie akceptowane zasady rachunkowości (Surdykowska 1999, s. 63).

Literatura

Hendriksen A., Breda M., *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

Jarugowa A. (red), *System informacyjny rachunkowości, analiza, struktury, projekty*, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica nr 45, Łódź 1985.

Mikołajczyk B., *Współczesne problemy rachunkowości małych i średnich przedsiębiorstw*, Folia Oeconomica nr 45, Łódź 1985.

Surdykowska S., *Rachunkowość międzynarodowa*, Zakamycze, Kraków 1999.

LEGAL STANDARDS OF SMALL AND MEDIUM ENTITIES VERSUS ACCOUNTING MODELS

Summary

Small and Medium Entities are crucial economic determinants in Poland, in the European Union and in the whole world. The main aim of this article is an attempt to answer the following question: *which countries, according to the accounting models, solve the problem of legal standards' creation for Small and Medium Entities?*